

Роблячи висновки, відзначимо, що з часу прийняття Закону України "Про національні меншини" 1992 року Україна стала учасником низки міжнародних договорів, які стосуються прав та захисту національних меншин, зокрема Рамкової конвенції про захист національних меншин (1995 р.), укладені договори з багатьма державами щодо розбудови відносин у сфері національних меншин.

Література

1. Конституція України. — К., 1996. — с. 2, 4, 7, 16.
2. Пліско В. Щодо правової визначеності поняття "національна меншина" // Право України. — 2005. — № 7. — С. 105.
3. Подковенко Т. О. Концепція правової держави через призму свободи індивіда у творчості І. Канта / Т. О. Подковенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право". — 2013. — Вип. 22. — Частина II — Том 1. — с. 86.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України, 2006, № 32 від 23.08.2006, ст. 2371.
5. Конституція України. — К., 1996. — с. 2, 4, 7, 16.
6. Обов'язок науки — випереджати практику Розмова з народним депутатом, професором, доктором юридичних наук О.М. Бандурка // Міліція України. — 1992; №5, — с. 5.

А. М. Шиян,

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
науковий керівник — к.філол.н., доц. Т. В. Сіроштан.

НАЗВИ РИС ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ В ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті окреслюється коло іменників, що позначають риси характеру людини та їх зовнішній вияв, розглядаються особливості функціонування цієї тематичної групи в лексичній системі праслов'янської мови. Аналізується специфіка семантики та словотвірної структури таких найменувань.

Назви рис характеру людини та їх зовнішнього вияву, тобто найменування вчинків, особливостей поведінки особи, неодноразово ставали предметом дослідження у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві. Згідно з сучасними уявленнями, такі іменники позначають психічні властивості людини як індивіда (вроджені, станові, вікові) [1, 708] і називають поняття, що становлять також науковий інтерес у психології, соціології, культурології, історії, філософії тощо. В українських лінгвістичних працях найменування рис характеру не були об'єктом спеціального вивчення, проте частково розглядалися в роботах С. Воропай, М. Жовнір, Н. Медведовської, В. Німчука, З. Піскозуб, Л. Полюги, Т. Сіроштан, Н. Томи та інших мовознавців, які аналізували абстрактну лексику. Метою нашої розвідки є комплексне дослідження тематичної групи назв рис характеру в лексичній системі праслов'янської мови, встановлення її меж та семантичних особливостей, визначення специфіки словотвірної структури таких найменувань. Джерельною базою роботи слугує "Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд", що видається з 1974 р. (далі — ЭССЯ), який є однією з найбільших лексикографічних праць, що фіксує праслов'янські мовні одиниці.

Найменування рис характеру та їх зовнішнього вияву вчені відносять до абстрактних іменників, які, хоча й виникли пізніше від слів із конкретним значенням, проте вже в праслов'янській мові утворювали розгалужену систему лексико-семантичних типів [2, 111].

У словниковому складі праслов'янської мови назви рис характеру та їх зовнішнього вияву становлять велику за обсягом лексико-семантичну групу. В її межах, на наш погляд, виокремлюється кілька підгруп із більш точним значенням.

1. Іменники, що характеризують внутрішній світ людини, її позитивні моральні й душевні якості, почуття, наприклад: **bolgostь* (ЭССЯ 2 173) "доброта, добродушність"; **bolgota* (173) "те саме";

**dьrzość* (5 228) "сміливість"; **xorbrość* (8 71) "хоробрість"; **xotěnyje* (83) "бажання, воля"; **xotjь*, **xotja* (85) "те саме"; **laska* (36) "ніжність, ласкавість, любов"; **lětnьstvo* (15 25) "довір'я, доброта"; **l'ub(j)enyje* (15 169) "любов, ласкавість, доброзичливість, відданість"; **l'ubostь* (178) "любов, доброта"; **otьtuxa*, **otьtuxь* (39 25) "втіха; полегшення"; **otьvaga* (48) "відвага, сміливість, хоробрість" та ін.

У словотворчій структурі таких іменників спостерігаються переважно суфікси -*ostь*, -*ota*, -*ьje*, а також матеріально не виражений формант (похідні на -а, -ь, -ь).

2. Поряд із такими назвами трапляються іменники, що позначають негативні риси характеру, моральні й душевні якості, що підлягають осуду, наприклад: **buta* (ЭССЯ 3 102) "погорда, зарозумілість, пихатість"; **сьrtь* (4 164) "ненависть, ворожість"; **gryža* (7 161) "стурбованість, занепокоєння; смуток"; **gьrdoba* (205) "гордість"; **gьrdostь* (206) "гордість, зверхність"; **gьrdota* (205) "гординя"; **gьrdyni* (205) "гордість, зверхність, гординя"; **xytrina* (8 161) "хитрість"; **xytrostь* (162) "хитрість"; **krqčina* (13 21) "печаль; злоба, гнів"; **krqtina* (30) "жорстокість"; **krqtostь* (8 33) "те саме"; **l'utь* (15 237) "відчуття роздратування, злості, гніву"; **l'utostь* (227) "суворість, жорстокість, гнів"; **l'utьba* (237) "гнів, лютість" тощо.

З погляду словотворення тут виступають традиційні для абстрактних іменників форманти -*ostь*, -*ota*. Трапляються також, за нашими даними, структури на -*oba*, -*yni*, -*ina*.

3. Найменування особливостей інтелекту, вдачі, характеру, психічного стану, що характеризують людину в цілому з позитивного або негативного боку, представлені в праслов'янській мові численними іменниками: **bezgluzdьje* (ЭССЯ 2 25) "безглуздість, дурість, нетямущість"; **bezmylьje* (33) "безмовність, покірливість"; **bezumь*, **bezumьje* (49) "безумство"; **bujestь* (3 83) "нерозумність, безумство; пихатість; сміливість, хоробрість, запальність"; **bujina* (84) "буйність"; **bujьstvo* (86) "нерозумність, безумство; буйність"; **buta* (102) "зазнайство, погорда, пихатість"; **byrzość* (136) "квапливість, поспіх; швидкість"; **čęstь* (4 107) "честь, доля, нагорода", пор. **čęstь* (175) "честь, повага; порядність; чесність"; **dobl'estь* (5 40) "доблесть; здатність; спритність"; **dobrina* (41) "доброта"; **dobrość* (43) "те саме"; **dobrota* (41) "те саме"; **dokuka* (59) "потреба; досада, клопоти, набридливість"; **dospěxь* (83) "поспішність, квапливість"; **dostoь* (85) "гідність"; **grěza* (7 119) "мрія; сновидіння" та ін.

Такі іменники утворювалися за допомогою суфіксів -*ostь*, -*ina*, -*ьje*, рідше – -*ota*. Трапляються також конфіксальні похідні з такою семантикою.

4. Назви вчинків людей, проявів їхнього характеру представлені в аналізованих джерелах такими іменниками: **blaznь(jь)*, **blazna*, **blazno*, **blazнь* (ЭССЯ 2 105) "помилка, омана, спокуса"; **blędь* (114) "розпуста, обман, омана"; **blqđь*, **blqda* (126) "безпутність, омана, розпуста, блуд, ересь, прелюбодіяння"; **gana* (6 99) "образ, хула, проступок, безчестя"; **l'ubezьnostь* (15 170) "люб'язність, прихильність"; **obkaza* (27 108) "хвастощі"; **obvěsa* (31 27) "обман у зважуванні"; **obvida* (47) "несправедливість, підлість, образа, шкода"; **orzpusta*, **orzpustь* (34 186) "розпуста, розпущеність, пустощі, свавілля" тощо.

Серед цих іменників переважають нульсуфіксальні похідні, утворені від дієслівних основ.

5. Назви фізичного стану людини також, на наш погляд, опосередковано характеризують особу, її поведінку, наприклад: **bezsrьnь*, **bezsrьnь*, **bezsrьnyje*, **bezsrьnica* (ЭССЯ 2 47) "безсоння"; **bezvěсьje* (50) "каліцтво, хворобливий стан від недуги чи насилля, що робить людину нездатною до роботи"; **bydrostь* (3 111) "батьорість"; **bydrota* (111) "те саме"; **čutьje* (4 136) "чутливість"; **ьgoba* (17 65) "полегшення (від хвороби, болю)"; **otьvorta*, **otьvortь* (39 116) "відраза" тощо.

Поряд із суфіксальними утвореннями на -*ota*, -*ostь*, -*ьje* джерела фіксують конфіксальні деривати з такою семантикою.

6. Характер, настрої, поведінку людини певним чином висвітлює й стан навколишнього середовища, у якому перебуває або може перебувати та чи інша особа, наприклад: **klopotь* (ЭССЯ 10 70) "клопоти, турбота, шум, стук"; **matanina* (17 234) "брехання, афери; свідомо плутанина, що застосовується для досягнення власних цілей"; **metanina* (18 111) "метушня"; **mętenьje* (19 17) "метушня, сум'яття" тощо.

Отже, досліджений фактичний матеріал праслов'янської мови дозволяє стверджувати, що назви рис характеру співвідносяться, передусім, із внутрішнім світом людини, її моральними й психічними властивостями, розумовим складом. Межі лексико-семантичних груп таких іменників є умовними, адже риси характеру людини і їх зовнішнього вияву часто потребують певного контексту для їх повного

розуміння. З погляду словотворення, у дериваційній структурі назв рис характеру людини переважно спостерігаються властиві абстрактним іменникам суфікси *-ostь*, *-ota*, *-ьje*. Трапляються також нульсуфіксальні та конфіксальні похідні з аналізованою семантикою.

Література

1. Кульчицький О. Риси характерології українського народу / О. Кульчицький // Енциклопедія українознавства. – Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. – Т. 2. – С. 708–718.
2. Сіроштан Т. В. Іменники з абстрактним значенням у лексичній системі праслов'янської мови / Т. В. Сіроштан // Знакові величини у формуванні лінгвального образу світу українців. – С. 91–111.
3. Этимологический словарь славянских языков : Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. – Вып. 1–39. – М. : Наука, 1974–2014.